РОЗДІЛ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ І-ІІІ СТУПЕНІВ

УДК 378.016:37.011.3-052

О.В. Шестопалюк
м. Вінниця, Україна

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА: АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ

Постановка проблеми. Характерною ознакою суспільства XXI століття, як відомо, є його глобалізація. Україна активно вступила в період глобалізаційного розвитку. Як зазначає Президент НАПН України В. Кремень «… глобалізація — це ще й загострена конкуренція між державами і націями, котра набуває всепланетарного характеру, охоплюючи всі сфери суспільної діяльності, а не тільки економіку, інформаційні сфери. Гідне місце в цьому світі посяде лише та держава, яка найефективніше працюватиме в сучасних умовах суспільного життя, опанує новітні технології» [7, с. 18].

Саме вищезазначеному має відповідати сучасна освіта, забезпечуючи підготовку конкурентоспроможних фахівців, які адекватні сучасному ринку праці з урахуванням пріоритетних тенденцій розвитку європейської освіти в зв'язку з підписанням Україною Болонської декларації, хоча в цьому є певні проблеми. Це, насамперед, формальний підхід до набирання студентами балів, значна кількість другорядної паперової роботи, що завантажує викладачів і відриває їх від удосконалення та забезпечення якісного ефективного викладання й ін.

Тому головною проблемою сьогодення є побудова такої системи навчання, що забезпечуватиме підготовку компетентних фахівців, котрі спроможні жити та працювати в інформаційному суспільстві.

Аналіз попередніх досліджень свідчить, що проблемі модернізації сучасної освіти присвячені дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених: В. Андрущенка, В. Бикова, Б. Гершунського, С. Гончаренка, А. Гуржія, І. Зязюна, В. Кременя, В. Лугового, Н. Ничкало, С. Сисоєвої та ін.

Компетентнісний підхід до підготовки майбутніх фахівців досліджували В. Байденко, Н. Бібік, Є. Зеєр, І. Зимняя, А. Маркова, О. Овчарук, В. Петрук, О. Пометун, С. Раков, М. Розов, О. Савченко, А. Хуторський та ін.

Модернізація освіти на компетентнісній основі розроблялася Б. Гершунським, Б. Ельконіним, І. Зимньою, Н. Кузьміною, А. Марковою, В. Сєриковим, І. Фруміним, А. Хуторським, В. Шадриковим, С. Шишовим та ін.

Упровадженню компетентнісного підходу в професійну підготовку фахівців значну увагу приділяють А. Алексюк, В. Бондар, Р. Гуревич, А. Камська, С. Козак, М. Лазарєв, О. Мармоза, В. Олійник, О. Романовський, Т. Сорочан та ін.

Мета цієї статті полягає у розгляді педагогічних аспектів формування професійної компетентності майбутнього педагога у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Задоволення потреб суспільства висуває перед сучасним педагогом необхідність наявності високої культури, глибокої моральності, сформованої системи цінностей і переконань, громадянської позиції, зацікавленості в розвитку творчого потенціалу

© О.В. Шестопалюк, 2013

своїх студентів, здатності до інноваційної діяльності, самовдосконалення, професійної активності та ін. У зв'язку з цим одним із основних завдань вищої школи, разом із формуванням гармонійно розвиненої особистості, є завдання формування професійно компетентного фахівця.

В останнє десятиліття термін «професійна компетентність» фахівця є одним із найуживаніших понять. Це пов'язане з тим, що компетентність є інтегральним показником якості в контексті модернізації освіти. Вона визначається не просто як сума знань і вмінь фахівця, а характеризує вміння людини мобілізувати одержані знання і досвід у конкретній ситуації.

Поняття «компетентність» (competence (лат.)) означає відповідний, здатний. Компетенція від competence (англ.) — здатність. Звідси випливає, що компетентність та компетенція взаємопов'язані поняття.

А. Андрєєв уважає, що компетентність — поняття, що логічно походить від ставлення до цінностей, від знань до вмінь [1, с. 65].

С. Гончаренко визначає компетентність як сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки діяльності, використовувати інформацію [8, с. 149].

А. Маркова вважає, що компетентність — це здатність і вміння людини виконувати певні трудові функції [6, с. 33].

Проблема підвищення рівня професійної компетентності майбутнього викладача, здатного вільно і активно мислити, моделювати навчально-виховний процес, самостійно генерувати нові знання, втілювати нові ідеї і технології навчання і виховання є актуальною в сучасних соціально-економічних умовах. По-перше, професійно компетентний педагог позитивно впливає на формування творчих студентів у процесі навчально-виховної роботи; по-друге, сприяє реалізації власних професійних можливостей.

Розглядаючи цю проблему, необхідно, насамперед, визначити, що таке професійно-педагогічна компетентність, виявити її структуру. умови її формування. Необхідно зазначити, що поки ще відсутнє однозначне визначення поняття «професійна компетентність». Аналіз психолого-педагогічної літератури та інших інформаційних джерел, присвячених цій проблемі, свідчить, що можна виокремити декілька підходів до визначення поняття «професійна компетентність». Так, наприклад, зарубіжними дослідниками це поняття розглядається як «поглиблене знання», «стан адекватного виконання завдання», «здатність до актуального виконання діяльності», «ефективність дій».

Одним із найбільш поширених визначень цього терміну у вітчизняній психолого-педагогічній літературі є таке: якість, властивість або стан фахівця, що забезпечує разом або окремо його фізична, психічна і духовна відповідальність необхідності, потребі, вимогам певної професії, спеціальності, спеціалізації, стандартам кваліфікації, займаній службовій посаді [5, с. 68].

Є. Зеєр під професійною компетентністю розуміє сукупність професійних знань, умінь, а також способи виконання професійної діяльності [2, с. 186].

Аналіз подібних визначень дає підставу стверджувати, що компетентність фахівця є одержана, відрефлексована ним у процесі професійної діяльності система соціально-значущих і особистісно-значущих компетенцій.

Особлива увага в педагогіці приділяється професійній компетентності, професійним компетенціям викладача. У 70-80 рр. XX ст. у США значна увага приділялась розробленню концепції навчання майбутніх педагогів на основі компетентнісного підходу; були виділені компетенції, що засновані на діяльності й особистості педагога на його знаннях, уміннях та навичках.

Тому вплив особистісних якостей викладача на його професійну компетентність відзначають всі дослідники. Так, А. Андрєєв наводить таке визначення: професійна компетентність педагога — це сформованість в його роботі різних сторін педагогічної діяльності

і педагогічного спілкування, в яких самореалізована особистість педагога на рівні, що забезпечує стійкі позитивні результати в навчанні і розвитку учнів [1, с. 6].

Професійно-педагогічну компетентність Н.Кузьміна визначає як сукупність умінь педагога — суб'єкта педагогічного впливу, його особливим чином структуроване наукове і практичне знання з метою найкращого вирішення педагогічних завдань [3, с. 90].

Незважаючи на різноманіття думок щодо трактування даного поняття, можна констатувати, що більшість авторів розглядають професійну компетентність у двох аспектах: як мета освіти або професійної підготовки, а також як проміжний результат, що характеризує стан фахівця, який здійснює свою професійну діяльність. Дослідження функціонального розвитку професійної компетентності свідчить, що на початкових стадіях професійного становлення фахівця має місце відносна автономність цього процесу, а на стадії самостійного виконання професійної діяльності компетентність все більше об'єднується з професійно важливими якостями.

Основними рівнями професійної компетентності суб'єкта діяльності є результат навчання, професійна підготовленість, професійний досвід і професіоналізм.

Студент або навіть випускник ВНЗ не може розглядатися як фахівець, який досяг високого рівня професійної майстерності. Проте, він повинен мати засоби, котрі дозволили б йому вдосконалюватися в професійному плані. Інакше кажучи, в стінах навчального закладу можливо і необхідно сформувати ті елементи цієї системи, які надалі сприятимуть переходу на вищі рівні професійної компетентності.

Розвиток професійної компетентності студента є одним із основних завдань будь-якого навчального закладу, проте поки не сформовано єдиної думки з проблеми формування професійної компетентності. В літературі визначилися декілька основних підходів, ключовим з яких є концепція Н.Кузьміної. Вона визначила компетентність через сфери здібностей, котрі необхідні педагогам. Інші автори включають в ці здібності і психологічні якості особистості. Деякі автори вважають, що компетентність педагога включає такі особистісні якості, як ініціативність, відповідальність, працьовитість, цілеспрямованість, впевненість у собі. Іншим уявляється, що необхідно включити в структуру компетентності і мотиваційно-ціннісну сферу, що значною мірою визначає рівень оволодіння знаннями. Ми констатували, що перераховані складові професійної компетенції означають, по суті справи, зрілість людини в професійній діяльності, в професійному спілкуванні, в становленні особистості професіонала, його індивідуальності.

Формування професійної компетентності майбутнього фахівця здійснюється через зміст освіти, що включає не лише перелік навчальних предметів, а й професійні навички й уміння, що формуються в процесі оволодіння, предметом, а також засобами активної позиції студента в соціальному, політичному і культурному житті ВНЗ. Усе це в комплексі формує і розвиває особистість майбутнього педагога, здатність його до саморозвитку і самовдосконалення. що дасть можливість забезпечувати йому ефективне функціонування як суб'єкта-професіонала «людина-людина».

У контексті досягнення високого рівня професійно-педагогічної діяльності є сенс узагальнити дослідження різних авторів (А. Вербицький, І. Зязюн, Н. Кузьміна, А. Маркова, А. Хуторський та ін.) і визначити акмеологічні інваріанти професіоналізму педагога:

- уміння здійснювати точні прогнози;
- високий рівень самореалізації та самоконтролю;
- стійку образну сферу особистості;
- спрямованість на прийняття рішень у діяльності;
- налаштованість на самореалізацію в професійній діяльності;
- удосконалення індивідуального стилю та ін.

У цьому зв'язку можна вважати, що основними умовами розвитку професійної компетентності майбутніх педагогів є такі:

1. Організаційно-управлінські (навчальний план, семестрові графіки, складання розкладу, вироблення критеріїв визначення рівня компетентності, матеріально-технічне оснащення навчального процесу).

2. Навчально-методичні (відбір змісту занять, інтеграція різних курсів, виокремлення провідних ідей).

3. Технологічні (контрольно-оцінні, організація активних форм навчання, визначення груп умінь, що входять до компетентності, оцінний для рефлексії етап кожного заняття, включення студентів в управління).

З метою створення інформаційних умов, їх впливу на якість професійної підготовки, для одержання цілісного уявлення про стан формування системи професійної компетентності, про якісні і кількісні зміни, що відбуваються в ній, можна використовувати педагогічний моніторинг.

Педагогічний моніторинг є об'єднуючим початком соціологічного, психологічного й управлінського моніторингу з метою одержання цілісного уявлення про особистість кожного студента. Такий комплексний підхід до вивчення особистості студента, навчальної ситуації і т. ін. спрямований, передусім, на осмислення реальних навчальних можливостей: міри навченості, пізнавальних і особистісних інтересів, мотивів навчання, а також на встановлення причин низької успішності, міри задоволеності студентів і педагогів навчальним процесом, емоційного стану майбутніх учителів, характеру взаємин [4, с. 37].

Для об'єктивної оцінки процесу формування професійної компетентності студентів проводяться відповідні дослідження особистості студентів, їхніх мотиваційно-особистісних показників і рівня їхньої соціальної адаптації. Апробується безліч діагностичних тестових методик. У результаті аналізу одержаних показників стає очевидним, що не всі вживані методики дають об'єктивний результат, що дозволяє судити про стан і прогноз розвитку студента, його мотивацію та результати навчання. Подальшим розв'язком цієї проблеми може бути комплекс діагностик моніторингових досліджень особистості студента. На наш погляд, розробка комплексу діагностик моніторингових досліджень формування особистості студента в навчальному процесі дозволяє одержувати своєчасну інформацію для найбільш адекватних управлінських рішень, що стосується організації навчально-виховного процесу. Нині перспективним є використання інформаційних систем для організації, збирання, оброблення, зберігання і поширення інформації моніторингових досліджень особистості кожного студента. Саме у цьому напрямі можна здійснювати подальші дослідження.

Висновок. Отже, професійна компетентність майбутнього педагога є комплексною характеристикою здатності кваліфіковано обговорювати і вирішувати проблеми сфери власної професійної діяльності, володіти професійними знаннями, вміннями та навичками, вирішувати різні проблемні ситуації. Важливим є той факт, що кожен педагог має усвідомити, що його діяльність потребує безперервного вдосконалення, власного професіоналізму.

Література:

1. Андреев А. Знания или компетенция? / А. Андреев // Высшее образование в России: научно-педагогический журнал. - 2005. - № 2. — С. 84.

2. Зеєр Э. Ф. Психология профессий : учеб. пособие / Э. Ф. Зеєр. - М. : Академия, 2003. - 336 с.

3.Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производтсвенного обучения / Н.В. Кузьмина. — М. : Высш.шк., 1990 — 90с.

4. Колмогорцев Т. А. Педагогический мониторинг как механизм управления качеством образования / Т.А. Колмогорцев // Дополнительное образование. - № 7. - 2003.

5. Лукьянова М. И. Психолого-педагогическая компетнтность учителя: діагностика и развитие / М.И. Лукьянова. - Ульяновск : ИПК им. Ульянова, 1996.-227 с.

6. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. — М., 1996. — 308с.

7. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз : монографія / [В.П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, С. Д. Максименко, Н. Г. Ничкало та ін.]; За ред. В. Г. Кременя. - К. : Наукова думка, 2003. - 853 с.

8. Професійна освіта: словник: навчальний посібник / Укладач С У. Гончаренко та ін. ; за ред.. Н. Г. Ничкало. - К. : Вища школа, 2000. -149 с.

У статті розглянуті різні підходи до визначення понять «компетентність», «професійна компетентність» та підходи до формування та вдосконалення педагогічної компетентності майбутнього педагога.

Ключові слова: *компетентність, модернізація освіти, педагогічна компетентність, професійна компетентність, професіоналізм.*

В статье рассмотрены различные подходы к определению понятий «компетентность», «профессиональная компетентность», а также подходы к формированию и усовершенствованию педагогической компетентности будущего педагога.

Ключевые слова: *компетентность, модернизация образования, педагогическая компетентность, профессиональная компетентность, профессионализм.*

Different approaches to definition of the terms «competency», «professional competency» and approaches to formation and improvement of future teacher's pedagogical competency have been considered in the article.

Keywords: *competency, education modernization, pedagogical competency, professional competency, professionalism.*

УДК 378/147/091/313 : 001.895

Р.С. Гуревич
м. Вінниця, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВНЗ

Постановка проблеми. У квітні 2004 року в Льєжі (Бельгія) під егідою Європейської Комісії відбулася міжнародна конференція з проблем науково-дослідницької та інноваційної діяльності в університетах. Близько 1000 учасників, співробітники і керівники академічних організацій, промислових компаній, політики і представники урядових кіл Європи, США, Австралії, країн Африки та Азії взяли участь у цьому науковому форумі, що визначив перспективи розвитку науки й інноваційної діяльності в Європі на найближчі 15 років.

На форумі був представлений абсолютно новий формат визначення поняття «інновація» як конверсії нового знання в економічні та соціальні блага. Інновація нині розглядається як продукт винятково наукового дослідження або технології. Результат інноваційної діяльності нині залежить від організаційних, соціальних, економічних та інших чинників. Отже, природа інновації змінюється, власне як і сама економіка, що претендує нині на статус економіки знань.

Сьогоднішня соціальна вимога до університетів — бути не тільки більш динамічними і «гнучкими», а й більш відкритими системами, а це означає, що вищим навчальним закладам необхідно більш точно і активно позиціонувати свій внесок в інноваційний процес і соціальний розвиток.

Експерти Європейської комісії зробили висновок про неадекватність традиційного лінійного підходу (лінійна модель інновації): фундаментальні дослідження — прикладні дослідження — розробка і впровадження в сучасних умовах.

У відкритій інноваційній моделі інновація залежить від конкретної взаємодії технічних, соціологічних, дизайнерських та інших креативних елементів у цілісній системі. В інформаційному суспільстві економічні результати залежать від ефективного управління системою в цілому. Принципово важливо підготувати відповідних фахівців, починаючи з бакалаврського рівня.

У цьому контексті очевидна і виникає необхідність у формулюванні нових кваліфікаційних вимог, таких, як знання в галузі управління, комунікації, права інтелектуальної власності, інформаційних технологій. Виникає необхідність розвитку компетенцій у сучасного молодого фахівця як в області лідерства, так і власне функціонувальних компетенцій, серед яких були

© Р.С. Гуревич, 2013